

УДК 336.02: 336.71 (477)

Галюта А.А.

ЦІЛЬОВІ ОРІЄНТИРИ ТА ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОНЕТАРНОЇ ТА ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті досліджено теоретичні засади реалізації монетарної та фінансової політики. Аргументовано, що чітка цільова визначеність є основним індикатором ефективності цих політик. Автором запропонована схема реалізації монетарного та фінансового механізму з урахуванням трансмісійних каналів передачі імпульсів як його невід'ємної складової.

Ключові слова: монетарна політика, фінансова політика, трансмісійні процеси, монетарні інструменти, фінансові інструменти.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування механізму встановлення економічної рівноваги, особливо для відкритої економіки, чутливої до зовнішніх впливів, неможливе без втручання держави за допомогою важелів та інструментів фінансової політики. Якщо розглядати сутність і зміст фінансової політики в контексті теорії ігор, то стає очевидним, що політика є моделлю безперервної гри, яка постійно повторюється у відповідь на зміни макроекономічної ситуації та стохастичні збурення в економіці. Динамічний розвиток фінансових систем, кризові явища у фінансовій сфері внесли свої корективи в реалізацію економічних відносин. Відповідно, на сучасному етапі модель державного регулювання економіки повинна набути якісно нових рис, а саме базуватися на взаємодії фінансової та монетарної політики. Розроблена Тінбергеном теорія фінансової політики передбачає організаційний взаємозв'язок трьох параметрів: цільові показники – інструменти політики – модель економіки [1]. Тому встановлення координації між фінансовою та монетарною політикою, що забезпечить використання нових резервів для виходу з посткризової депресії, неможливе без попереднього визначення цільових орієнтирів кожної з політик та ефективних інструментів досягнення поставлених цілей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці монетарної та фінансової політики завжди належало пріоритетне місце в інтересах науковців та практиків. Основні теоретичні та практичні аспекти монетарної політики досліджувалися у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема у працях Центру наукових досліджень НБУ, у працях В. Міщенко, Р. Лисенко, О. Береславської, С. Моїсеєва. Важливий внесок у дослідження особливостей бюджетно-податкової політики зробили науковці А. Соколовська, Д. Серебрянський, В. Лагутін, Є. Алімпієв тощо. Разом з тим варто зазначити, що науковці зачіпали лише окремі аспекти реалізації монетарної та фінансової політики. Водночас реалії сьогодення свідчать про необхідність застосування цілісного та системного підходу до вивчення їхніх сутнісних особливостей.

Мета статті. Ураховуючи зазначене вище, метою статті є шляхом чіткого визначення цілей, форм, методів та інструментів вивчити особливості реалізації

механізму монетарної та фіскальної політики, а також обґрунтувати роль трансмісії як його невід'ємної складової.

Виклад основного матеріалу. У філософській та економічній літературі не існує однозначного визначення понять «форма», «метод», «інструмент», «важіль», оскільки кожна галузь науки вкладає в них свій зміст. Але, незалежно від їхньої різноманітності, їм притаманні й спільні риси. В нашому дослідженні використовуємо дані поняття для відображення впливу держави на інтереси та поведінку суб'єктів фінансових відносин [2, с. 162]. Це дає підстави для їхнього об'єднання у механізм монетарної політики й, відповідно, у механізм фіскальної політики, залежно від сфери фінансових відносин.

Індикатором ефективності дії будь-якого механізму є досягнення поставлених цілей. Тому визначення послідовних та чітких цільових векторів – перший етап реалізації кожної з політик. Альберт Енштейн підкреслював: «Досконалість засобів і плутанина у цілях – ось що, на мою думку, характеризує нашу епоху». Тому правильно визначені та законодавчо закріплені цілі монетарної та фіскальної політики, їх відповідність завданням економічного розвитку країни є ключовими вимогами на сучасному етапі. Цілі монетарної та фіскальної політики можна поділити на три групи: стратегічні, проміжні та тактичні. Стратегічні цілі законодавчо затверджені й визначають характер політик та їхню роль в загальній програмі економічного розвитку. Проміжні цілі сприяють досягненню стратегічних, доповнюють та конкретизують їх. Тактичні цілі забезпечують досягнення проміжних шляхом використання певних комбінацій відповідних інструментів монетарної та фіскальної політики [3, с. 53].

Світова практика сформувала деякий стилізований еталон переліку стратегічних цілей монетарної політики:

1. Підтримка стабільності цін;
2. Регулювання валютного курсу;
3. Підтримка економічної політики уряду [4, с. 56-57].

Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV в роз'ясненні суті грошово-кредитної політики визначає доволі широкий діапазон її функціонального призначення. Так, відповідно до частини 1 ст.10 Кодексу грошово-кредитна політика спрямована на забезпечення народного господарства економічно необхідним обсягом грошової маси, досягнення ефективного готівкового обігу, залучення коштів суб'єктів господарювання та населення до банківської системи, стимулювання використання кредитних ресурсів на функціонування і розвиток економіки.

Положення Закону України від 20.05.1999 № 679-XIV «Про Національний банк України» звужує функціональний діапазон монетарної політики. Так, даний Закон визначає грошово-кредитну політику як комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання визначених цим Законом засобів та методів. Зауважимо, що забезпечення стабільності національної грошової одиниці є фундаментальною монетарною передумовою економічного зростання та підтримання високого рівня зайнятості населення. Водночас законодавче

визначення поняття «стабільність грошової одиниці України» відсутнє. Натомість ст. 1 Закону України «Про Національний банк України» обґрунтовує поняття цінової стабільності як збереження купівельної спроможності національної валюти шляхом підтримання у середньостроковій перспективі (від 3 до 5 років) низьких або стабільних темпів інфляції, що вимірюються індексом споживчих цін. Таким чином, в нормативно-правовій базі простежується певна невизначеність щодо цільового вектора монетарної політики. Так, якщо відповідно до Закону України «Про Національний банк України» забезпечення стабільності грошової одиниці України є базовим функціональним призначенням грошово-кредитної політики, а регулювання грошового обігу та кредитування економіки є проміжними цілями, то Господарським кодексом України останні цілі визначені як стратегічні.

Оскільки відповідно до Конституції України Національний банк України (далі – НБУ) є центральним банком України, основна функція якого полягає в забезпеченні стабільності грошової одиниці [13], то очевидно, що монетарна політика в державі проводиться згідно з основними функціями НБУ. Наступними за критерієм важливості стратегічними цілями монетарної політики є:

- Досягнення та підтримка цінової стабільності в державі;
- Стабільність банківської системи;
- Додержання стійких темпів економічного зростання та підтримка економічної політики Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню вище зазначених цілей [14].

Проміжні та тактичні цілі монетарної політики формуються в «Основних засадах грошово-кредитної політики», що до 15 вересня кожного року розробляє і вносить до Верховної Ради України для інформування Рада Національного банку України [5]. Тому провести чітку межу між проміжними та тактичними цілями складно.

На наступному етапі запускається в дію механізм монетарної політики, що являє собою комплекс відповідних форм, методів та інструментів, об'єднаних в єдине ціле і діючих одночасно в певних комбінаціях та у взаємодії між собою, для забезпечення збалансованого та відносно стабільного стану грошово-кредитної сфери в умовах різних сценаріїв економічного розвитку. Зазначимо, що система методів та інструментів монетарної політики суттєво відрізняється в різних країнах. В Україні основні економічні засоби і методи грошово-кредитної політики визначені статтею 25 Закону України «Про Національний банк України». Проте, на нашу думку, Закон не дає вичерпний перелік методів механізму монетарної політики.

Особливе місце в системі монетарних методів варто виділити валютній політиці. У своїх дослідженнях О. Береславська зазначає: «Проблеми валютної політики, засади її формування та оцінка ефективності інструментів її реалізації є, з одного боку, найбільш досліджувані в останнє десятиліття, а з іншого – найбільш дискусійні через їх наслідки, глибина і масштабність яких не завжди усвідомлюються достатньою мірою» [2, с. 21]. У своїх дослідженнях А. Наговіцин визначає валютну політику як сукупність заходів, які здійснює

уряд та центральний банк у сфері валютних відносин та грошового обігу [2]. Подібне трактування зустрічається в працях М. Бункіної. На її думку, валютна політика – це сукупність нормативних та монетарних дій центрального банку, міністерства фінансів та інших державних органів у сфері валютних відносин [2]. З визначень науковців, валютна політика займає особливе місце в регулюванні системи фінансових відносин, оскільки є елементом механізму як монетарної політики, так і фінансової. У своїх працях О. Береславська та О. Дзюблюк конкретизують місце валютної політики в системі монетарних методів та інструментів. Так, науковці розглядають валютну політику як сукупність заходів, що реалізуються органами монетарної влади у сфері регулювання динаміки обмінного курсу національної грошової одиниці та встановлення йому режиму [2, с. 25]. Для підтвердження думки додамо, що більшість цілей валютної політики є проміжними для досягнення стратегічних монетарних векторів. А інструментарій валютної політики доповнюється й суто монетарними інструментами (наприклад, облікова ставка НБУ). Ураховуючи, що в компетенцію валютної політики входить і управління золотовалютними резервами, і регулювання експорту та імпорту капіталу, виділяємо такі методи монетарної політики:

- 1) процентна політика;
- 2) операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права), у тому числі з казначейськими зобов'язаннями, на відкритому ринку;
- 3) емісія власних боргових зобов'язань та операції з ними;
- 4) визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для банків;
- 5) рефінансування банків;
- б) валютна політика.

Методи механізму монетарної політики реалізуються за допомогою набору відповідних інструментів, які спрямовані на досягнення конкретного результату від їх застосування. Підкреслимо, що часто для одночасного досягнення кількох цілей монетарної політики використовується однаковий набір інструментів.

Способи реалізації монетарних інструментів дають підставу виділити форми монетарного впливу: пряму та опосередковану. Форма опосередкованого впливу реалізується обов'язково з врахуванням ринкової кон'юнктури, а дія інструментів даної форми носить коригуючий характер. У свою чергу, пряма форма впливу найчастіше уособлює в собі пруденційний нагляд центрального банку й передбачає застосування інструментів, що безпосередньо впливають на поведінку суб'єктів грошово-кредитних відносин, зміст яких полягає в законодавчих обмеженнях дій цих суб'єктів. Очевидно, що пряма форма впливу монетарної політики реалізує, в першу чергу, інтереси держави. Також слід відмітити, що інструментарій прямої форми монетарного впливу є інструментарієм більш оперативного характеру й має чітку цільову визначеність. Непрямі інструменти (реалізують опосередковану форму впливу) – визначають напрям розвитку та корегують динаміку грошово-кредитних відносин.

Вище було зазначено, що сукупність форм, методів та інструментів монетарної політики складає механізм її реалізації. Проте при вивченні особливостей монетарної політики не можна залишати без уваги її трансмісію, що є важливою складовою загального монетарного механізму. Деякі вчені трактують «механізм впливу» монетарної політики як поняття, «... що використовується для опису різних шляхів, за допомогою яких зміни в грошово-кредитній політиці центрального банку, включаючи кількість грошей, впливають на обсяг виробництва і ціни» [3, с. 70]. Водночас С. Моїсеєв трансмісію монетарної політики визначає як механізм, за допомогою якого застосування інструментів центрального банку впливає на економіку в цілому й на інфляцію зокрема [6, с. 38–39].

Таблиця 1

Канали трансмісійного механізму монетарної політики в моделях провідних центральних банків та НБУ

Центральний банк	Процентний канал (канал відсоткової ставки)		Кредитний канал	Канал фінансового благополуччя економічних агентів	Валютний канал (канал обмінного курсу)
	канал заміщення	канал доходів і потоку готівкових надходжень			
Національний банк Бельгії	+	+	+	+	+
Німецький Бундесбанк	+	+	+	-	+
Банк Греції	+	-	+	+	+
Банк Іспанії	+	+	+	-	+
Банк Італії	+	+	+	+	+
Банк Франції	+	+	+	-	+
Центральний банк Австрії	+	+	+	+	+
Банк Португалії	+	+	+	-	+
Банк Фінляндії	+	+	+	+	+
Європейський центральний банк	+	+	+	+	+
Банк Росії	+	-	+	+	+
НБУ	+		+	+	+

Примітка: «+» – канал входить в модель, «-» – канал не входить в модель.

Джерело: розроблено автором на основі [8], [6].

Отже, монетарна трансмісія є невід’ємною складовою механізму дії монетарної політики в цілому, навіть враховуючи, що більшість науковців надають трансмісійним процесам властивості механізму. Визначення цілей, завдань з відповідним визначенням переліку методів та інструментів їх реалізації відображають внутрішню сутність монетарної політики. Водночас монетарна трансмісія продовжує процес реалізації політики, відображаючи зміни від застосування монетарного інструментарію у фінансовій кон’юктурі і

в подальшому – в макроекономічних змінних, які відображають стан розвитку реального сектора економіки. Таким чином, трансмісія показує кінцевий пункт дії монетарного імпульсу і, відповідно, є зовнішнім проявом монетарної політики. Структура трансмісійного механізму складається з каналів, що являють собою різні ланцюги макроекономічних змінних, через яких передаються імпульси, генеровані центральним банком інструментами монетарної політики. У табл. 1 наведено канали трансмісійного механізму монетарної політики, що входять у моделі центральних банків Європи та НБУ.

Трансмісійний механізм монетарної політики в Україні має низку особливостей. Так, процентний канал не передбачає поділу на канали заміщення та доходів. Особливості дії каналу фінансового благополуччя економічних агентів, що використовується центральними банками багатьох європейських країн, ототожнюємо з виділеним у вітчизняній практиці каналом цін активів. Окремі науковці Центру наукових досліджень Національного банку України виділяють також у трансмісійному механізмі монетарної політики канал очікувань (довіри) суб'єктів ринку. Він характеризує вплив монетарної політики на очікування економічних агентів стосовно майбутньої стабільності національної валюти та макроекономічної ситуації в цілому і, відповідно, на їх рішення, які визначають рівень заробітних плат, зайнятості, споживання, заощаджень, інвестицій, виробництва, курсової та цінової стабільності [9, с. 60]. Проте вплив прийнятих рішень економічних агентів, тобто зворотній імпульс, є більш відчутним для курсової, цінової стабільності та макроекономічної рівноваги країни. Ураховуючи, що предметом дослідження є форми, методи та інструменти монетарної політики, як визначених конкретних дій держави в особі уповноваженого НБУ, тому не підтримуємо позицію науковців щодо виділення даного каналу в трансмісійному механізмі державної монетарної політики.

Схематично форми, методи та інструменти монетарної політики зображено на мал. 1. Для досягнення цілей монетарна політика застосовує визначені методи та інструменти, імпульси від реалізації яких передаються відповідними трансмісійними каналами. Причому відмітимо, що кожному каналу властивий свій визначений набір монетарних методів, імпульси від яких і передаються економіці. Звідси в основі побудови даної схеми лежить групування монетарних методів та інструментів залежно від каналу передачі імпульсів.

Запропонована схема монетарного механізму не претендує на повну і вичерпну, оскільки в практиці застосування вона є набагато складнішою та динамічною. До неї віднесено лише ті методи та інструменти, які найбільш вживані. Варто звернути увагу й на те, що вищезазначені форми, методи та інструменти монетарного механізму на практиці доповнюють одне одного. Тому відмітимо, з одного боку, їхню деяку універсальність, з іншого – це ускладнює вибір комбінацій методів та інструментів з погляду спрямованості та концентрації їхньої дії на той чи інший комплекс завдань. Межа між ними визначається ефектами та втратами у кожній конкретній ситуації. Тому співвідношеннями між ними часто змінюється, особливо в кризових умовах [2, с. 169].

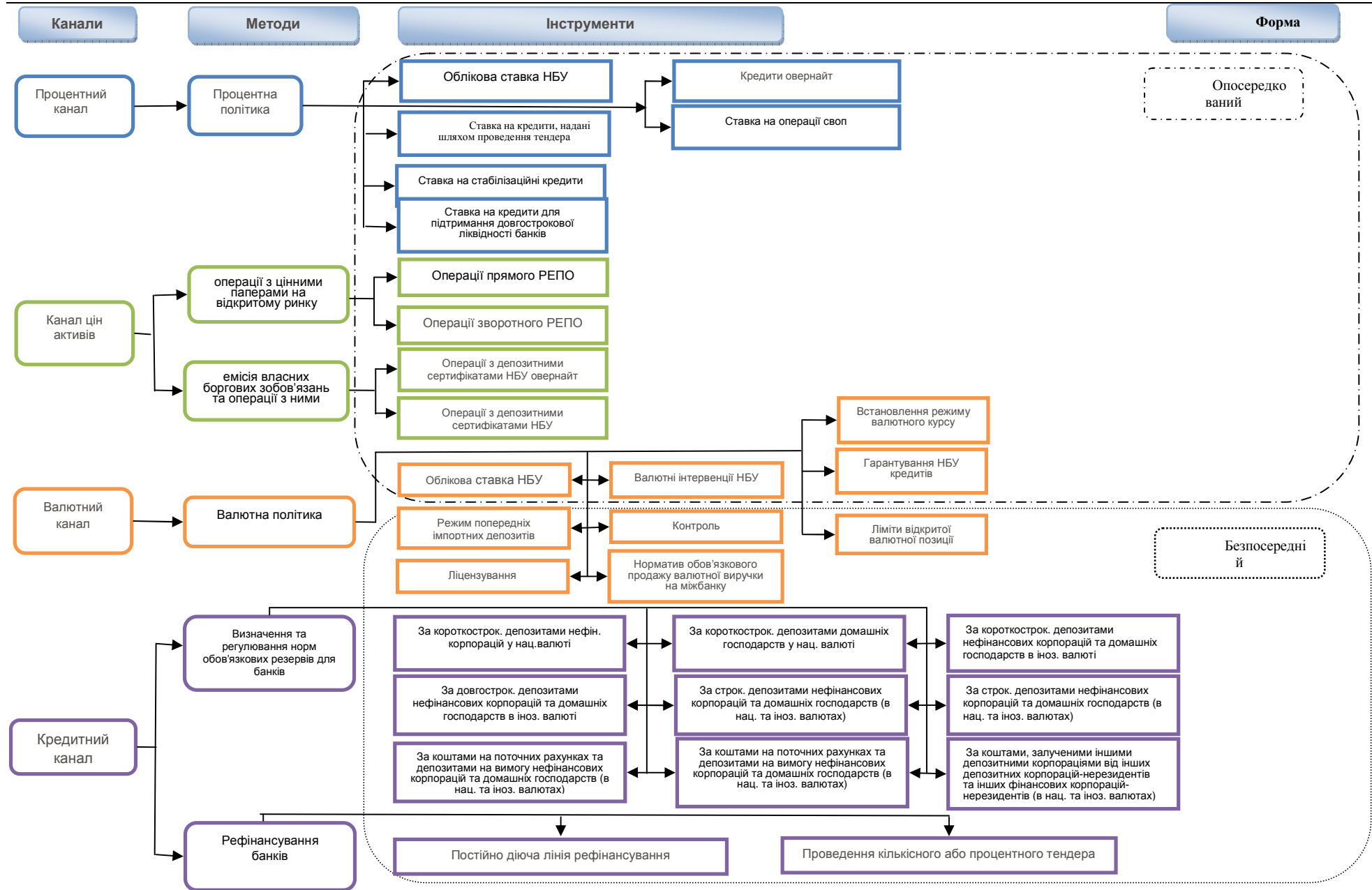

Рис. 1. Механізм монетарної політики

Джерело: розроблено автором на основі [10], [11].

Проте, для забезпечення стійких високих темпів економічного росту та досягнення інших стратегічних цілей в цілому, застосування монетарних методів та інструментів є недостатнім. Комплексність системи макроекономічного регулювання забезпечується лише при умові одночасного, узгодженого використання методів та інструментів фінансової політики поряд з монетарним інструментарієм. Зазначимо, що економічна теорія в повній мірі насичена тлумаченнями поняття фінансової політики. Водночас офіційно визнане тлумачення фінансової політики як окремого напрямку державної фінансової політики у законодавчій лексиці відсутнє. Відповідно, відсутні процедури розробки, прийняття та затвердження офіційного нормативного документа щодо стратегічних та тактичних цілей фінансової політики держави, як у випадку монетарної політики [15]. Натомість, важливою складовою бюджетного процесу як політичного механізму прийняття рішень щодо використання фінансових ресурсів держави є розгляд та затвердження Основних напрямів бюджетної політики на наступний рік. Згідно із статтею 33 Бюджетного кодексу України проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період ґрунтується на прогностичних і програмних документах економічного та соціального розвитку і обов'язково має містити положення щодо:

- основних завдань бюджетної політики, зокрема граничного обсягу дефіциту (профіциту) державного бюджету; частки прогнозного річного обсягу валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через зведений бюджет України; граничного обсягу державного боргу і граничного обсягу надання державних гарантій, встановлення розміру мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму та рівня його забезпечення;

- пріоритетних завдань податкової політики.

З приводу даного документа варто зазначити наявність дискусійного моменту. Норми Господарського кодексу визначають податкову політику як окремий напрям економічної політики. Проте її основні тактичні завдання щороку декларуються в Основних напрямках бюджетної політики, що свідчить про пріоритетність все ж таки бюджетної політики, тобто порушення принципу рівноправності їхньої значущості в системі економічної політики держави. У протилежному випадку, у вітчизняному правовому полі існувала б процедура щодо розробки та прийняття окремого нормативного документа про пріоритетні завдання податкової політики [16]. Така законодавча невизначеність трансформується у диференціацію підходів вітчизняних вчених, що досліджують цілі, інструменти та особливості функціонування бюджетної та податкової політик як окремо, так і в системі фінансової політики. Звичайно, це ускладнює процес узагальнення та систематизації наукових здобутків [17]. Функціонування фінансової політики у правовому полі як двох узгоджених її напрямів визначило й відповідне розмежування її цільових векторів. На мал. 2 наведено стратегічні та проміжні цілі бюджетної та податкової політики.

Таблиця 2

Стратегічні та проміжні цілі бюджетної та податкової політики

Бюджетна політика	Податкова політика
Стратегічні цілі, визначені Господарським кодексом:	
- оптимізація та раціоналізація формування доходів і використання державних фінансових ресурсів;	- забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання;
- підвищення ефективності державних інвестицій у народне господарство;	- стимулювання суспільно необхідної економічної діяльності суб'єктів;
- узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин;	- дотримання принципу соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян при оподаткуванні їх доходів.
- регулювання державного боргу;	
- забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу.	
Проміжні цілі, визначені Програмою економічних реформ на 2010–2014 рр.:	
- посилення фіскальної дисципліни;	- зміцнення позиції вітчизняного бізнесу в міжнародній конкурентній боротьбі за рахунок зменшення частки податків у витратах підприємств і скорочення витрат часу платників на нарахування й сплату податків;
- поліпшення управління державним боргом;	- підвищення ефективності адміністрування податків;
- підвищення ефективності капітальних видатків;	- побудова цілісної й всеосяжної законодавчої бази з питань оподаткування, гармонізованої із законодавством ЄС;
- підвищення прозорості державних фінансів і розширення аналізу стану держсектору;	- встановлення податкової справедливості для відновлення рівних умов конкуренції в економіці України;
- запровадження середньострокового планування й поліпшення фінансового менеджменту держпідприємств;	- зменшення глибини соціальної нерівності.
- здійснення комплементарних реформ в енергетиці, інфраструктурних секторах, сферах податкової й соціальної політики.	

Джерело: розроблено автором на основі [10], [11].

Тактичні цілі обох політик, як було зазначено вище, щорічно визначаються в Основних напрямах бюджетної політики. Відмітимо, що тактичні цілі бюджетної та податкової політики не статичні, а мають змінюватися відповідно до економічного розвитку як окремої держави, так й у світових масштабах. У результаті спектр цільових векторів фіскальної політики постійно розширюється. В останні десятиліття більшість урядів, реалізуючи фіскальну політику, все активніше впливають на функціонування ринку, сприяють розвитку окремих галузей, впливають на інноваційну та інвестиційну активність, стимулюють здійснення структурної перебудови економіки. Цілі фіскальної політики в частині її бюджетної та податкової складових досягаються комплексним застосуванням відповідних методів та інструментів. Чіткий перелік фіскальних методів та інструментів зображено на мал. 3. Ураховуючи особливості функціонування

фіскальної політики, можна виділити її пряму та непрямі форми впливу. Пряма форма реалізується інструментами, що відображають безпосередню участь держави в економічних відносинах, полягає у застосуванні бюджетних та боргових інструментів. Непряма форма фіскальної політики забезпечується регулюванням відповідно до державних пріоритетів діяльності суб'єктів господарювання, шляхом впливу на їхні економічні інтереси й застосуванням податкових інструментів.

Як і у випадку монетарної політики, реалізація механізму фіскальної політики полягає у формуванні фіскальними методами та інструментами імпульсів і наступній їх передачі економіці через певні ланцюги фінансових змінних. Таким чином, механізму дії бюджетно-податкової політики також властива трансмісія. Такий висновок випливає з визначення Т. Унковської щодо суті трансмісійних процесів. Так, на думку науковця, трансмісійні процеси – це складні різноспрямовані динамічні процеси пристосування ринків, що виникають між діями щодо регулювання економіки й отриманням результатів, й в кінцевому підсумку приводять до нового стану економіки [7, с. 90]. З огляду на зазначене вище, ми вважаємо за доцільне поняття трансмісійних процесів, та трансмісійного механізму зокрема, застосувати й до фіскальної політики.

Слід відмітити, що в той час як термін «трансмісія» найширше використовується у сфері грошово-кредитного регулювання й вивчається досить поглиблено, аналіз трансмісійних процесів фіскальної політики на реальну економіку є мало вивченим, тому потребує ґрунтовної теоретико-методологічної розробки. Так, Є. Алімпієв передавальний механізм фіскальної політики називає фінансовою трансмісією й розуміє під ним «механізм опосередкованого впливу фінансових імпульсів на реальні змінні, а отже, й на макроекономічну рівновагу» [12, с. 24]. Процес передачі впливу фіскальної політики на економіку має ідентифікуватися фіскальною трансмісією і визначатися як невід'ємний та важливий елемент механізму реалізації політики в цілому. Адже множинність понять та термінів одного явища з безсистемним використанням лише ускладнюють процес наукового пізнання. Крім цього, термін фіскальної трансмісії вимагає більшої конкретизації в тлумаченні. Таким чином, фіскальну трансмісію розуміємо як процес відображення ланцюгового ефекту від реалізації рішень уряду та фіскальних органів на макроекономічні змінні, які відображають стан розвитку реального сектора економіки, і в подальшому – на фінансову кон'юнктуру шляхом застосування певної комбінації інструментів фіскальної політики. Таке визначення, на нашу думку, найповніше відображає економічну сутність фіскальної трансмісії, оскільки в ньому враховано інституційний аспект, організаційний аспект. Відповідно до вище зазначених форм фіскальної політики та з урахуванням кейнсіанської логіки, виділяємо бюджетний, податковий та борговий передавальні канали. Для побудови схеми фіскального механізму ми також застосували підхід групування фіскальних методів та інструментів в залежності від каналу передачі імпульсів.

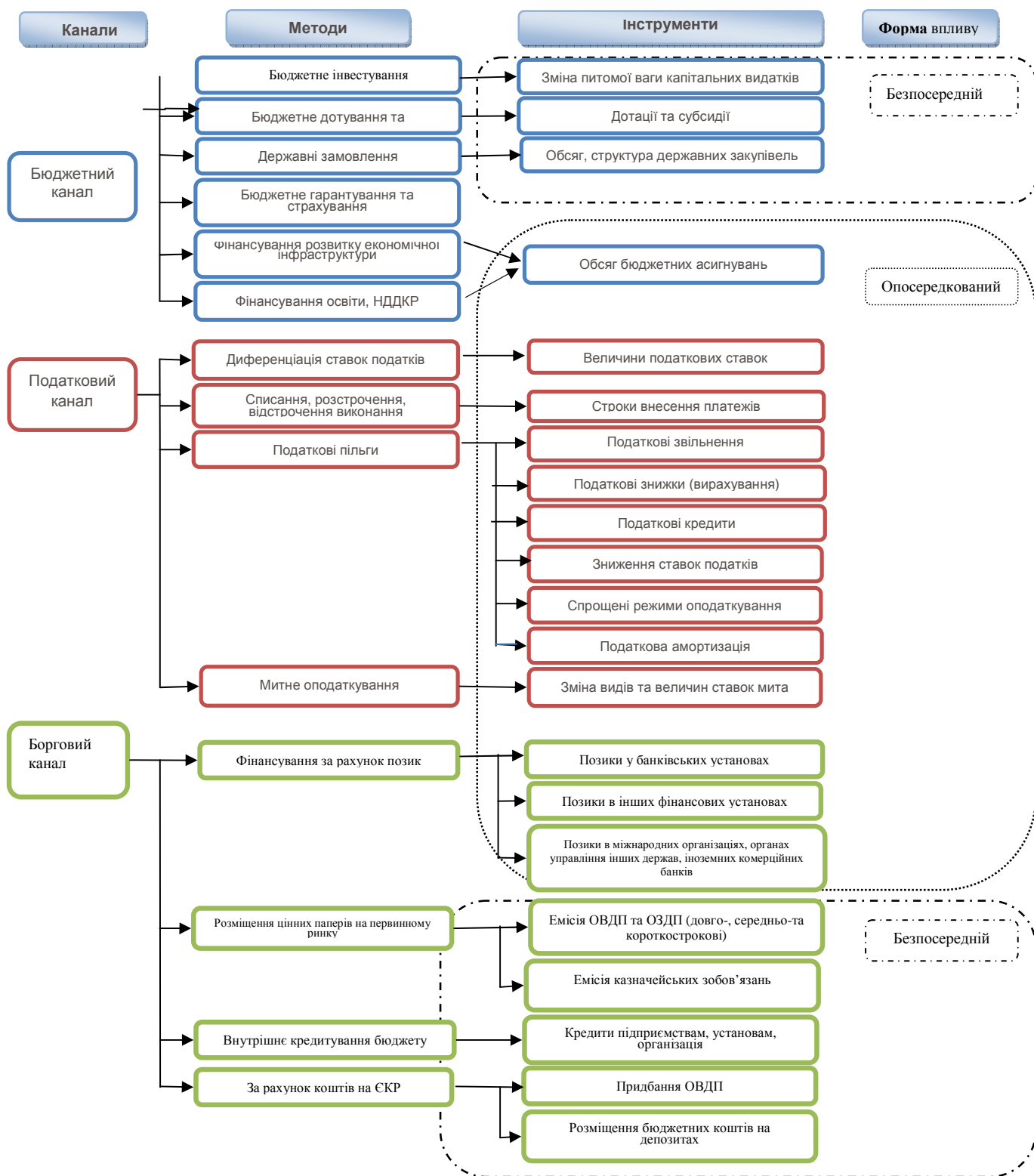

Рис. 2. Механізм фіскальної політики

Джерело: розроблено автором на основі [10], [11].

Варто зазначити, що єдиної прийнятої моделі фіскальної трансмісії не існує, враховуючи специфіки фінансових систем конкретних економік. Так, структура податкових надходжень бюджету країни та диференціація потужності, з якою зміни в окремих групах податків впливають на макропоказники, визначає кількість податкових каналів. На думку Є. Алімпієва, для України можливе виділення каналу, що включає податки на персональні доходи, каналу впливу непрямих податків та каналу оподаткування прибутку підприємств [12, с. 25]. Ця позиція має право на існування. Проте чітке уявлення сформує емпіричний аналіз.

Канали фіскальної політики за специфікою передачі імпульсів економіці є контроверсійними, адже інструменти каналів функціонують на різних етапах розподілу національного доходу. Відмітимо, що метод бюджетного інвестування реалізується шляхом зміни структури державного та місцевих бюджетів, в частині збільшення капітальних видатків.

Окремо зупинимось на борговому каналі. Якщо бюджетний канал фіскальної політики є переважно експансивного характеру, а податковий – рестрикційний, то борговий є унікальним мікс-каналом. Оскільки через специфіку методів та інструментів реалізації поєднує в собі як рестрикційні риси (у випадку, коли держава виходить на фінансовий ринок як позичальник), так й експансивні риси – коли державі належить роль кредитора. Відповідно за характером участі держави такі методи боргового каналу, як метод фінансування за рахунок позик та метод емісії цінних паперів є рестрикційними, а метод внутрішнього кредитування та фінансування за рахунок ЄКР є експансивними.

Проте особливий потенціал боргового каналу щодо регулювання ліквідності проявляється в розрізі кожної окремої боргової операції. Адже властивий борговим операціям двосторонній характер забезпечує послідовну трансформацію рестрикційного типу (взяття державою позики) в експансивний (погашення позики). Очевидно, напрям такої трансформації визначає характер участі держави.

Висновки. Таким чином, циклічний розвиток економіки вимагає виваженого та послідовного державного регулювання динаміки економічних процесів. На сучасному етапі фінансова політика держави має проводитись з врахуванням особливостей посткризових умов. У ході економічного циклу основними важелями для фінансової стабілізації є фіскальна та монетарна політика. Основою їхньої ефективності та дієвості є правильне та чітке визначення цільової спрямованості для кожної з політик. У випадку монетарної політики маємо відмітити чіткість та послідовність у визначенні стратегічних, проміжних та тактичних цілей. Щодо іншої складової фінансової політики, то тут присутні дискусійні моменти. По-перше, законодавчо не визначене місце фіскальної політики в системі економічної політики. По-друге, цілі податкової політики щорічно декларуються в «Основних напрямках бюджетної політики», тобто відіграють роль доповнення бюджетних пріоритетів держави. В той час як норми Господарського кодексу виділяють податковій політиці окреме місце

в системі державного регулювання економіки, водночас, як в практиці зарубіжних країн податкові цілі затверджуються окремою процедурою.

Процес функціонування фіскальної та монетарної політики являє собою комплекс відповідних форм, методів та інструментів, діючих одночасно в певних комбінаціях, враховуючи умови економічного розвитку. У статті нами запропоновано схеми функціонування монетарного та фіскального механізмів з визначенням відповідних методів та інструментів. Очевидно, в практиці структура монетарного та фіскального механізму є ще складнішою. Оскільки, по-перше, динамічність економічних процесів вимагає відповідної гнучкості державного регулювання, в частині вибору інструментарію, а по-друге, через певну універсальність методів та інструментів, що впливає з їхньої взаємодоповненості в досягненні різних цілей. Також монетарна та фіскальна політика мають дві форми впливу: пряму (що безпосередньо реалізує інтереси держави й найчастіше уособлює пруденційний нагляд) та непрямую (реалізується інструментами опосередкованої дії й носить коригуючий характер стосовно впливу на економічні відносини).

Невід'ємними та важливими елементами механізму реалізації кожної з політик є трансмісійні канали, що забезпечують передачу генерованих фіскальних, монетарних імпульсів економіці. Тому для відображення монетарного та фіскального механізму ми згрупували методи та інструменти залежно від каналу передачі імпульсів. Фіскальну трансмісію визначаємо як процес відображення ланцюгового ефекту від реалізації рішень уряду та фіскальних органів на макроекономічні змінні, які відображають стан розвитку реального сектора економіки, і в подальшому – на фінансову кон'юнктуру шляхом застосування певної комбінації інструментів фіскальної політики. Зазначимо, що трансмісійні процеси фіскальної політики є мало досліджуваними в працях вітчизняних науковців й вимагають ґрунтовної теоретико-методологічної розробки. Трансмісійний підхід відкриває можливості не лише для уточнення оцінок ефективності фіскальної та монетарної політики, а також для визначення того, яка комбінація фіскальних та монетарних інструментів буде сприятливішою фінансовій стабілізації в країні. Це й визначає напрям наступних досліджень.

Список використаних джерел

1. Лагутін В.Д. Економічна політика держави: сутність, етапи, механізми: [Електронний ресурс] / В.Д. Лагутін – Режим доступу: www.ief.org.ua/Arjiv_ET/Lagutin406.pdf.
2. Береславська О.І. Валютна політика України: теорія та практика: [монографія] / Олена Іванівна Береславська. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2010. – 330 с.
3. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / [Міщенко В.І., Сомик А.В., Лисенко Р.С. та ін.]; за ред. В.С. Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.

4. Киреев А.П. Прикладная макроэкономика: [учебник] / А.П. Киреев – М.: Междунар. отношения, 2006. – 456 с.
5. Положення про зміст, порядок розробки Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за їх виконанням: Рішення Ради Національного банку України від 7 липня 2006 року № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Rada_NBU/resolution_13_07072006_OsnovZasad.pdf.
6. Моисеев С.Р. Трансмиссионный механизм денежно-кредитной политики / С.Р. Моисеев // Финансы и кредит. – 2002. – № 18 (108). – С. 38–51.
7. Унковська Т.Є. Трансмисійний механізм монетарної політики в контексті економічного зростання / Т.Є. Унковська // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 2. – С. 89–100.
8. Van Els P., Locarno A., Morgan J. and Villetelle J.-P. Monetary policy transmission in the euro area: What do aggregate and national structural models tell us? ECB Working Paper № 94, December 2001.
9. Міщенко В.І. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в умовах кризи / В.І. Міщенко, А.В. Сомик, Р.С. Лисенко.– К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2010. – 96 с.
10. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
11. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»: Програма Президента України від 02.06.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10>.
12. Алімпієв Є.В. Фінансова й монетарна трансмісія в економіці України / Є.В. Алімпієв // Фінанси України – 2010. – № 5. – С. 23–30.

Подано до редакції 17 жовтня 2012 року

Галюта А.А.

Целевые ориентиры и инструменты реализации монетарной и фискальной политики

В статье исследованы теоретические основы реализации монетарной и фискальной политики. Аргументировано, что четкая целевая определенность является основным индикатором эффективности политик. Автором предложена схема реализации монетарного и фискального механизма с учетом трансмиссионных каналов передачи импульсов как его неотъемлемой составляющей.

Ключевые слова: монетарная политика, фискальная политика, трансмиссионные процессы, монетарные инструменты, фискальные инструменты.

Galyuta A.A.

Objectives and instruments of realization of monetary and fiscal policy

The article contains the theoretical foundations of monetary and fiscal policy. It was argued that the definition of clear objectives is a main indicator of the effectiveness of policies. The author proposed a scheme of monetary and fiscal mechanism with regard to transmission channels as its integral part.

Keywords: *monetary policy, fiscal policy, transmission processes, monetary instruments, fiscal instruments.*

Галюта Анна Анатоліївна – молодший науковий співробітник Науково-дослідного центру з проблем оподаткування, аспірант Національного університету ДПС України.

УДК 336.2:339.5:330.4

Гаркушенко О.М., Філіппова Н.В.

АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ГАРМОНІЗАЦІЇ СТАВОК ПДВ

У статті проаналізовано найбільш відомі у світовій науці економіко-математичні моделі податкової взаємодії країн та гармонізації ставок ПДВ, розроблено основні елементи, що мають бути враховані при створенні економіко-математичної моделі гармонізації ставок ПДВ для України.

Ключові слова: економіко-математична модель, ПДВ, гармонізація податків, експорт, імпорт.

Постановка проблеми. Податок на додану вартість (ПДВ) з моменту запровадження у кінці 1950-х рр. швидко став одним з найбільш поширених податків на споживання в світі, охоплюючи більше 4 млрд. осіб [1, с. 3]. Низка фахівців вважає його зручною (в першу чергу з позиції адміністрування) заміною податку на продаж [2, с. 235] і потужним інструментом акумуляції податкових надходжень: так, наприклад, в країнах ОЕСР за рахунок ПДВ забезпечується приблизно 20% всіх податкових надходжень [3, с. 24; 4, с. 2].

Проте недобросовісними платниками податків розроблено і використовується на практиці ряд шахрайських схем з ухилення від сплати цього податку, застосування яких полегшилося і розширилося внаслідок інтеграційних процесів і пов'язаних з цим усуненням митних бар'єрів.

Це, а також необхідність уніфікації податкових систем країн світу, викликаних подальшими процесами інтеграції і глобалізації, і прагнення урядів скоротити витрати на адміністрування ПДВ привели до необхідності гармонізації цього податку. Але такий процес має бути підкріпленим ретельними науковими розрахунками і базуватися на результатах економіко-математичного моделювання.

Разом з тим, незважаючи на довгу історію застосування самого ПДВ в різних країнах світу, робіт, які б було присвячено економіко-математичному моделюванню гармонізації цього податку, а особливо моделей, які б можна було застосувати на практиці, вельми мало. Серед провідних зарубіжних фахівців у цій області можна виділити М. Keen [1, 5, 6], М.-А. Lopez-Garcia [7] і J.A. Frenkel [8], у роботах яких окрім розробки теоретичних положень щодо ПДВ і його гармонізації створювалися *моделі* гармонізації цього податку і того, які наслідки (в першу чергу щодо зміни податкових надходжень) це може спричинити.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що основна частина відомих у світі економіко-математичних моделей гармонізації ПДВ носить лише теоретичний характер, в частині моделей ПДВ прямо не виділяється, а лише згадується як один з непрямих податків, відносно якого може здійснюватися гармонізація.

Для вітчизняної ж науки даний напрям досліджень представляється ще менш вивченим. Так, питаннями гармонізації податків (зокрема ПДВ) займалися В.А. Шевчук і Р.Ю. Римарська [9], проте їх робота не підкріплена